

Pusztay János: Könyv az észtr nyelvről
Savariae, 1994 (Folia Estonica. Tomus III.). 206 l.

Az 1990-es éveket Magyarországon a finnugor nyelvek tanításában „észtr éveknek” is lehet nevezni. Az 1994/95-ös tanévben például négy észtr anyanyelvű tanár dolgozott a magyar egyetemeken: 1990-től 95-ig Kokla Paul docens Pécsen a JPTE finnugor tanszékének vezetője volt, a debreceni KLTE-n és a szombathelyi BDTF-n 1992-től működik észtr lektor, 1994-ben pedig az ELTE-n indult észtr szak, észtrországi lektorral.

Mindezek mellett a nyelvtanuláshoz elengedhetetlenül szükséges anyagok is megszülettek az utóbbi időben.

Az idén – 35 éves szünet után – megjelent a második (de tulajdonképpen első, mert a Lavotha által 1960-ban összeállított könyv a nevtől eltérően kresztomátia volt, és nem szisztematikus nyelvkönyv), magyarok számára szerkesztett észtr nyelvkönyv (*Anu Kippasto–Nagy Judit: Észtr nyelvkönyv*. Bíbor Kiadó, Miskolc 1995. 312 l. – ennek a könyvnek a recenzióját lásd ugyanebben a kötetben a 163–169. lapon).

De különösen ki kell emelnünk a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola szerepét és érdemeit az észtr ismeretek magyarországi terjesztésében és a könyvkiadásban. Ebben felbecsülhetetlen, aktív szerepe van a BDTF rektorának, az uralisztikai tanszék vezetőjének, Pusztay Jánosnak, akit majdnem minden észtrországi bölcsész igen jó barátjának tart.

A BDTF Uralisztikai Tanszékének kiadványsorozatában több észtr tárgyú mű jelent meg, ill. fog megjelenni. 1993-ban látott napvilágot *Anu Nurk–Pusztay János Észtr–magyar kisszótára* (Savaria University Press), és remélhetőleg az 1995-ös karácsonyfa alatt lapozhatunk bele *Pusztay János–Tiina Rüütmaa: Magyar–észtr kisszótárába* is. A szombathelyi tanszék a szótárszerkesztési munkálatok mellett egy kitűnő sorozatot is elindított *Folia Estonica* címmel. E sorozat első két kötete – igen jól megválasztott cikkeivel – alapos tájékoztatást nyújt az észtrországi politikai és kulturális fejleményekről, különösképpen az utóbbi tíz viharos évről (FE I: *Észtrország a fordulat előtt*, 1992; FE II: *Észtrország a fordulat után*, 1994). A sorozat harmadik kötete nyelvészeti témájú: *Pusztay János Könyv az észtr nyelvről* című műve, mely szándékuul tűzi „...hogy áttekintést adjon egy fontos, de eddig Magyarországon elhanyagolt rokon

nyelvről, annak nyelvtanáról, szókészletéről, fejlődéséről, kutatásának történetéről.” (i.m. 11.) A szerző hangsúlyozza, hogy munkája „...nem teoretikus, hanem pragmatikus indíttatású. Nem tartalmaz új szempontokat, nem követ nyelvéleírasi elméleteket, hanem mindössze megismertet egy nyelvvel.” (u.o.)

Az ismertetett könyv hat érdemi részre oszlik. A rövid előszó és bevezetés (13–14; ami nincs feltüntetve az igen alapos nyolcoldalas tartalomjegyzékben) után következik az első fejezet: *I. Az észti nyelv tipológiai osztályozásáról* (15–22). E fejezetben Pusztay – Skalička, Viitso és Rätsep munkáira támaszkodva – szépen felrajzolja, miben különbözik az észti a többi finnugor nyelvtől. Ide csak egy kis megjegyzés: Viitso táblázatában jó lett volna az esetragoknak nemzetközi neveket adni, mert sehonnan sem derül ki, hogy az *aNi* – nom.sg., *aOm* – gen.sg., *mOs* – part.pl. stb. (16).

Az igen élvezetes ja érdekes tipológiai áttekintés után a könyv fő része következik: *II. Észti nyelvtan* (15–162). A nyelvtan hat részre van bontva: A. Az észti ábécé. Az észti helyesírás (23–28), B. Fonológia, morfológia és szupraszegmentális sajátosságok (29–42), C. Alaktan (43–110), D. határozószók, viszonyzószók, segédzők (111–130), E. A szóalkotás (131–138), F. Mondattani kérdések (139–162).

III. A szókészlet kérdései c. fejezet (163–178) világos képet ad az észti szókincs fejlődéséről és különböző jövevényrétegeiről. A könyvet rövid, de igen fontos és élvezetes fejezetek zárják: *IV. Az észti nyelv fejlődése* (181–184), *V. Az észti nyelvjárások* (185–192), *VI. Az észti nyelv kutatásának rövid története* (193–202), valamint a felhasznált irodalom és a rövidítések jegyzéke.

A könyv bírálójának be kell vallania, hogy a kitűzött feladatokkal Pusztay János tanár úr jól boldogul, és minden észtnak hálásnak kell lennie ezért az igen alapos és kitűnő összefoglalásért. De a bírálónak van egy hálátlan feladata is: a félreértésekre és a hibákra is kell utalnia.

Az ismertetés írójának nézetei (és az észti nyelvtudományban általánosan elfogadott teóriák) sok helyütt különböznek Pusztayétól. Nem szokás például a helyesírást a nyelvtanban tárgyalni, mert egy nyelvnek sok különböző helyesírása is lehet. (Az észti akadémiai nyelvtan is így véli, ld. *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri*. Tallinn, 1993, 323–425.)

A külföldiek számára az észti nyelvtan legnehezebb része a fonetika és fonológia. Az észti kvantitási oppozíciókról talán a legvilágosabb képet Ilse Lehiste adta tanulmányaiban. Lehiste világosan kimutatja, hogy az észti hosszúságoknál (amelyek csak főhangsúlyos szótagban fordulnak elő), az oppozíció tulajdonképpen az első és második szótagok hosszúsági oppozíciója (S1/S2): az ún. I. hosszúságban ez 2:3, a II. hosszúságban 3:2 és a III. hosszúságban 2:1 (ld. pl. Ilse Lehiste: *Wowel quantity in word and utterance in Estonian*. *Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum*, Helsinki 1968, 293–303).

A 32. lapon Pusztay mássalhangzó-fonémákról ír, de talán összeveteszi a fonémákat és a hangokat. Helytelen az az állítás, hogy az észti idegen szavakban vannak *b*, *d*, *g*, *z* és *ž* fonémák (uo.). Csak ilyen grafémák léteznek az idegen szavakban, de az észti zárhangokban és szibilánsokban nincs zöngés-zöngétlen oppozíció. Ugyanúgy sajnálatos, hogy könyvben sehol se kerül elő, hogy az észti *b*, *d*, *g* grafémák tulajdonképpen a zöngétlen hangokat jelölik, pl. *tuba*, *sigá*, *sada* /tu^hpa, si^hka, sa^hta/, a *p*, *t*, *k* az ún. rövidkezdetű geminátákat: *lipu*, *rikas*, *koti* /li^hp-pu, ri^hk-kas, ko^ht-ti/, a *pp*, *tt*, *kk* pedig az ún. igen hosszú hangokat jelöli: *lippu*, *rikka*, *kotti* /li^hp-pu, ri^hk-ka, ko^ht-ti/.

A 35. lapon a fokváltakozás táblázatának végén feltétlenül fel kellett volna tüntetni a fokváltakozás szabályait is, pl. mikor *b* : \emptyset (*tuba* : *toa*) és mikor *b* : *v* (*leib* : *leiva*), mikor *d* : \emptyset (*rida* : *rea*) és mikor *d* : *j* (*sada* : *saja*) stb. A fonetikai-fonológiai fejezethez jó lett volna felhasználni Paul Ariste sok kiadásban megjelent *Eesti keele foneetika* c. már klasszikussá vált egyetemi tankönyvét, amelyben e kérdések nagyon világosan és érthetően meg vannak magyarázva.

Az alaktani fejezetben nem tudok egyetérteni az accusativus esetének felvételével (47–49). Az észti akadémiai nyelvtan is Pusztaytól eltérő véleményen van (*Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus*. Tallinn 1995, 52 l., ahol az *objektgenitiiv* és *atribuutgenitiiv* terminusokat használják). Szintén az észti nyelvleírási hagyománytól eltérő az esetek mondattani funkcióinak az alaktanban, és nem a mondattanban történő tárgyalása (48–58). Az ige tárgyalásánál szokatlan, hogy a tagadó alakok a mondattani fejezetbe kerültek (154–160), és nem az alaktanba: a szerző a mondattanban hét oldalon át az ige tagadó alakjainak alaktani kérdéseivel foglalkozik.

Nem óhajtom felsorolni a kisebb sajtóhibákat, csak néhányat kell kiigazítanom, nehogy ezek ebből a könyvből (amelyet remélhetőleg évtizedekig Magyarországon kézikönyvként fognak használni) más forrásokba átkerüljenek:

(13) az észti nyelvtörvényt nem 1989 márciusában fogadták el, hanem 1989. január 18-án.

(198) 1715-ben nem jelenhetett meg a Biblia új, módosított észti nyelvű fordítása, csak az Újtestamentum, mert a Biblia teljes szövege észtil csak 1739-ben jelent meg.

(200) J[aan] Jögever nem volt az észti nyelv első lektora (a tartui egyetemen). Jögevert 1909-ben választottak lektornak és 1919-ben az észti nyelv első professzora lett, de az észti lektorátust már 1803 október 1-jén létrehozták. Jögever előtt F. D. Lenz, A. von Roth, L. W. Moritz, J. S. F. Boubrig, D. H. Jürgenson, Fr. R. Faehlmann, C. F. Mickwitz, M. Veske és K. A. Hermann tevékenykedtek ezen a poszton, úgyhogy Jögever sorrendben a tizedik lektor volt.

Summa summarum: Pusztay János e könyvvel az észti nyelvnek igazi *Monumentum Linguae Estonicae* állított fel. Ezért hálás köszönet illeti, és a további munkálatokhoz minden jót kívánok a Mesternek.

Tõnu Seilenthal

Varga Judit: Gyere velem! (Unkarin kielen jatko-oppikirja)
Turkui Egyetem, 1995. 211 l.

1995 novemberében jelent meg Varga Judit *Gyere velem!* című magyar nyelvű könyve a Turkui Egyetem Finn és Általános Nyelvészeti Tanszékének kiadványsorozatában (Turun yliopiston suomala-sen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 50). A nyelvű könyv finn anyanyelvűek – főleg egyetemisták – számára készült, és tartalmát tekintve Csúcs Sándor *Unkarin alkeet* című nyelvű könyvének (1976) folytatása.

A 211 oldalas mű hagyományos felépítésű. Tíz olvasmányt tartalmaz. Ezeket hozzájuk kapcsolódó kérdések követik, majd párbeszéd, új nyelvtani anyag és gyakorlatok. A könyv végén nyelvtani táblázatokat és magyar–finn, valamint finn–magyar szöveget találunk.